

QUALITATIVE ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF THE UNIVERSITY ENVIRONMENT ON THE FORMATION OF STUDENTS' POLITICAL IDENTITY

ЯКІСНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ УНІВЕРСИТЕТСЬКОГО СЕРЕДОВИЩА НА ФОРМУВАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ СТУДЕНТІВ

Chalchynskyi O. V. / Чалчинський О. В.

2nd year Master's student / магістр 2 року навчання,

Faculty of Sociology / факультету соціології

ORCID: 0009-0005-4886-6676

Taras Shevchenko National University of Kyiv

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотація: У тезах представлено результати якісного дослідження впливу університетського середовища на формування політичної ідентичності студентів в умовах повномасштабної війни. На основі глибинних інтерв'ю та фокус-груп виявлено феномен «компетентного спостерігача» — розрив між високою поінформованістю студентів та їхньою низькою готовністю до реальної політичної участі. Доведено, що університет виступає «резонатором» сімейних цінностей, а не автономним чинником соціалізації. Особливу увагу приділено впливу «прихованого навчального плану», зокрема ролі особистості викладача та негативному досвіду імітаційного самоврядування, що провокує політичний цинізм. Обґрунтовано необхідність переходу від пасивної соціалізації до практик громадянської суб'єктності.

Ключові слова: політична ідентичність, університетське середовище, політична соціалізація, студентська молодь, компетентний спостерігач, прихований навчальний план, громадянська активність, якісні методи.

Abstract: The abstract presents the results of a qualitative study on the impact of the university environment on the formation of students' political identity in the context of full-scale war. Based on in-depth interviews and focus groups, the phenomenon of the "competent observer" was identified — a gap between students' high cognitive awareness and their low readiness for actual political participation. It is proved that the university acts as a "resonator" of family values rather than an autonomous factor of socialization. Special attention is paid to the influence of the "hidden curriculum," in particular the role of the teacher's personality and the negative experience of simulated student self-government, which provokes political cynicism. The necessity of transitioning from passive socialization to practices of civic agency is substantiated.

Keywords: political identity, university environment, political socialization, student youth, competent observer, hidden curriculum, civic engagement, qualitative methods.

Вступ

В умовах повномасштабної російської агресії проблема формування політичної ідентичності студентської молоді набуває особливої актуальності та потребує глибокого наукового осмислення. Радикальні суспільно-політичні трансформації, що відбуваються в сучасній Україні, актуалізують питання про роль освітніх інституцій у становленні громадянської свідомості молодого

покоління. Університетське середовище традиційно розглядається як потужний агент вторинної політичної соціалізації, що забезпечує перехід молоді від партикуляристських цінностей сім'ї до універсалістських норм громадянського суспільства. Проте конкретні механізми цього впливу, особливо в умовах воєнного часу, залишаються недостатньо дослідженими на емпіричному рівні.

Особливий науковий інтерес становить виявлення латентних факторів, що визначають розрив між декларативними цінностями студентів та їхньою реальною громадянською активністю. Сучасні дослідження фіксують парадоксальну ситуацію: високий рівень патріотизму та емоційної залученості молоді часто співіснує з низькою готовністю до реальної інституційної участі в політичному житті. Це формує феномен «компетентного спостерігача», який знає про політику, але дистанціюється від безпосереднього впливу на неї. Розуміння природи цього феномену та ролі університету в його формуванні чи подоланні є критично важливим для розробки ефективних стратегій громадянської освіти.

Мета роботи. Метою дослідження є виявлення та інтерпретація механізмів впливу університетського середовища на формування політичної ідентичності студентів шляхом реконструкції їхнього суб'єктивного досвіду та смислових конструктів. Дослідження спрямоване на з'ясування того, як самі студенти осмислюють процес свого політичного становлення, які елементи університетського середовища вони вважають найбільш впливовими, та які бар'єри існують на шляху до їхньої громадянської активності. Якісний підхід дозволяє вийти за межі статистичних узагальнень та зрозуміти глибинні смисли, якими студенти наділяють свій політичний досвід.

Матеріали та методи. Якісний етап дослідження проводився на базі факультету психології Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Вибір саме цього факультету зумовлений тим, що майбутні психологи завдяки фаховій підготовці є більш рефлексивними щодо власних установок і соціальної поведінки, що підвищує валідність отриманих даних та забезпечує глибину відповідей респондентів.

У дослідженні застосовано два взаємодоповнюючі методи збору якісних даних. По-перше, проведено шість напівструктурованих глибинних інтерв'ю з респондентами, відібраними за квотним принципом: по три особи з 2-го курсу бакалаврату та 1-го курсу магістратури. Глибинні інтерв'ю дозволили зафіксувати індивідуальні наративи становлення політичних поглядів та простежити біографію політичної ідентичності кожного респондента. По-друге, проведено дві фокус-групові дискусії – окремо для бакалаврів та магістрів, по 6-8 осіб у кожній групі. Фокус-групи забезпечили можливість аналізу групової динаміки та спільного обговорення університетського середовища як простору політичної соціалізації.

Гайди інтерв'ю та фокус-груп включали декілька тематичних блоків: біографія політичної ідентичності (ретроспективний аналіз змін у поглядах), сприйняття університетського середовища (атмосфера, викладачі, самоврядування), конкуренція впливів між сім'єю та університетом, а також бар'єри та мотиватори громадянської участі. Аналіз отриманих даних здійснювався методом тематичного кодування, що дозволило виявити повторювані патерни та сформувані узагальнені категорії.

Результати та обговорення. Аналіз емпіричних даних дозволив виявити низку ключових феноменів, що характеризують політичну ідентичність сучасного українського студентства та роль університету в її формуванні.

Першим і найбільш значущим результатом стало виявлення феномену «компетентного спостерігача». Дослідження зафіксувало виражену структурну диспропорцію політичної ідентичності студентів: високий рівень когнітивної обізнаності та емоційного патріотизму поєднується з низькою готовністю до реальної громадянської участі. Респонденти демонстрували глибоку зануреність в інформаційний порядок денний, проте описували свій стан як позицію спостерігачів, які компетентні в оцінках, але пасивні в діях. Типовим є наратив одного з магістрів: «Ти не можеш не бути в політиці, коли в країні війна. Я читаю новини щогодини, я знаю прізвища міністрів, але це не мій вибір – це вимога виживання». Студенти позиціонують себе як «свідомих громадян», проте їхня

свідомість виявляється інтровертною, спрямованою переважно на внутрішню рефлексію, а не на зовнішній активізм. Цей розрив між знанням та дією («behavioral gap») є ключовою характеристикою політичної ідентичності сучасних студентів.

Другим важливим результатом стало переосмислення ролі університету в політичній соціалізації. Якісні дані переконливо свідчать, що університет функціонує не як автономний «інкубатор» політичної ідентичності, а радше як «резонатор» вже сформованих у сім'ї цінностей. Респонденти описують університет як «безпечну бульбашку», де вони знаходять однодумців та отримують можливість артикулювати свої переконання. Вплив відбувається переважно через механізм горизонтальної солідаризації – об'єднання з людьми схожих поглядів. Показовим є висловлювання одного з респондентів: «Універ не навчив мене любити країну, це зробили батьки. Але в універі я зрозумів, що я такий не один. Ми знайшли одне одного в групі, і це дало сміливість говорити вголос». Таким чином, університет виконує комплементарну, а не автономну роль у політичній соціалізації, підсилюючи та легітимізуючи ті цінності, які були закладені на етапі первинної соціалізації в родині.

Третій блок результатів стосується ролі викладача як агента впливу. Студенти чітко розмежовують формальний навчальний процес (зміст дисциплін) та особистість викладача як рольової моделі. Матеріали фокус-груп свідчать, що навчальні дисципліни самі по собі мають значно менший вплив на формування політичної ідентичності, ніж громадянська позиція викладача, висловлена під час дискусій. Найбільший вплив справляють ті викладачі, які демонструють демократичний стиль спілкування та створюють простір для аргументованої незгоди. Один із респондентів зазначив: «Мене змінив не курс історії, а те, як викладач дозволяв нам сперечатися з ним. Коли ти бачиш, що твою думку поважають або хоча б беруть до уваги, ти починаєш поважати себе як громадянина». Це підтверджує значущість концепції «прихованого куррикулуму» – латентного впливу організаційної культури та комунікативних практик, який часто виявляється потужнішим за формальні освітні програми.

Четвертим і критично важливим результатом стало виявлення деструктивної ролі імітаційного студентського самоврядування. Частина респондентів сприймає органи студентського самоврядування як симулякр – імітацію демократичної діяльності без реальних повноважень та впливу. Під час фокус-групи було висловлено характерну думку: «Студрада – це організація вечірок. Коли треба вирішити реальне питання з гуртожитком чи корупцією, вони безсилі. Це вчить нас тому, що "демократія" – це лише ширма». Такий досвід зіткнення з «прихованим навчальним планом» має зворотний ефект – формує цинічне ставлення до демократичних процедур та інститутів загалом. Негативний досвід участі в імітаційних структурах екстраполюється на сприйняття державних інституцій, підриваючи віру в ефективність демократичних механізмів ще на етапі навчання.

П'ятий результат стосується трансформації маркерів політичної ідентичності в умовах війни. Зафіксовано суттєве зміщення політичної ідентичності студентів з традиційної ідеологічної вісі (лівий/правий, ліберал/консерватор) на етичну вісь (свій/чужий, діяльний/байдужий). Класичні політичні маркери втрачають актуальність для молоді, натомість маркером ідентичності стає етична позиція та конкретні дії. Учасники фокус-групи зазначали: «Мені байдуже, які в людини економічні погляди. Головне – чи донатить вона, чи перейшла на українську, чи не толерує корупцію». Цей ціннісний зсув свідчить про кристалізацію політичної ідентичності навколо екзистенційних питань національного виживання та спротиву.

Висновки.

Проведене якісне дослідження дозволило сформулювати низку важливих висновків щодо особливостей формування політичної ідентичності студентів в університетському середовищі.

По-перше, політична ідентичність сучасних українських студентів характеризується вираженням «behavioral gap» – розривом між когнітивно-афективною та поведінковою компонентами. Студенти демонструють високу поінформованість та емоційну залученість, проте низьку готовність до реальної

громадянської участі, що формує специфічний тип «компетентного спостерігача». Цей феномен пояснюється «вивченою беспорядністю» – відсутністю віри у власну здатність впливати на інституційні рішення.

По-друге, університетське середовище виконує функцію «резонатора» вже сформованих у сім'ї цінностей, а не автономного «інкубатора» політичної ідентичності. Університет надає простір для артикуляції та легітимізації переконань через горизонтальну солідаризацію з однолітками, проте не створює принципово нових ціннісних орієнтацій.

По-третє, ключовими механізмами позитивного впливу університету є демократичний стиль комунікації викладачів та наявність безпечного дискусійного простору. Натомість імітаційність студентського самоврядування діє як потужний демотиватор, формуючи політичний цинізм та скепсис щодо демократичних процедур.

По-четверте, для подолання виявленого розриву між знанням та дією необхідна цілеспрямована трансформація університету з простору пасивної соціалізації у простір набуття реальної громадянської суб'єктності. Це передбачає впровадження діяльнісних практик, таких як бюджети участі, реформування студентського самоврядування та імплементацію підходу Service-Learning (навчання через служіння).

Список використаних джерел

1. Жадан І. В. Регіональні відмінності політичної ідентифікації студентської молоді. Український психологічний журнал. 2023. № 2 (20). С. 40–51.
2. Semper J. V. O., Blasco M. Revealing the Hidden Curriculum in Higher Education. *Studies in Philosophy and Education*. 2018. Vol. 37, No. 5. P. 481–498.
3. Злобіна О. Г. Психоемоційний стан населення на тлі війни: від мобілізації ресурсів до поляризації оцінок. Українське суспільство в умовах війни. Рік 2023 : колективна монографія / за ред. Є. Головахи, С. Макеєва. Київ : Інститут соціології НАН